

KVALIFIKACIJOS TOBULINIMAS DECENTRALIZACIJOS SĄLYGOMIS: GAMTAMOKSLINIŲ DALYKŲ MOKYTOJŲ POŽIŪRIS

Palmira Pečiuliauskienė

Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva

Santrauka

Straipsnyje pateikiamos gamtamokslinių dalykų mokytojų nuostatos kvalifikacijos tobulinimo sistemos, jos pokyčių atžvilgiu. Apklaustos duomenys rodo, kad gamtamokslinių dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo decentralizaciją yra teigiamas, nes daugiau nei pusė respondentų (procentinių dažnių ribos nuo 42,9 iki 59,7 proc) kvalifikacijos tobulinimo decentralizaciją vertina teigiamai. Populiariausia kvalifikacijos tobulinimo institucija išlieka pedagogų profesinės raidos centras. Jame kvalifikaciją tobulinti norėtų 25,8 proc. biologijos mokytojų, 26,9 proc. fizikos mokytojų ir 48,3 proc. chemijos mokytojų. Gamtos dalykų mokytojams priimtinausi yra vienos arba trijų dienų trukmės kvalifikacijos tobulinimo seminarai. Tokios trukmės seminaruose norėtų dalyvauti apie $\frac{3}{4}$ visų apklaustųjų gamtos dalykų mokytojų. Aktualiausios seminarų tematikos yra šios: gamtamokslinio dalyko didaktika, informacinių technologijų panaudojimas, psichologija.

Key words: kvalifikacijos tobulinimas, kvalifikacijos tobulinimo sistemos decentralizacija.

Įvadas. Dabartinis laikotarpis – reformų laikotarpis Lietuvos švietimo sistemoje. Ugdymo procesas persiorientuoja iš mokymo į mokymosi paradigmą. Mokymosi paradigma lemia kitą mokytojo profesinį vaidmenį. Naujam profesiniam vaidmeniui atlikti reikalingos naujos profesinės kompetencijos: kognityvinė kompetencija, komunikacija, gebėjimas prognozuoti, projektuoti, planuoti, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti (Fullan, 2000). Vertinant mokytojo profesinės kompetencijos pokyčius, pirmiausia privalu aptarti prielaidas, lemiančias šiuos pokyčius. Viena jų - aktyvus ir sąmoningas besimokančiojo asmens dalyvavimas studijų procese (Gailienė, 2003; Marozaitė, 2003).

Naujomis ugdymo sąlygomis, kinta mokytojo profesinio meistriškumo samprata. Profesinį meistriškumą yra pasiekęs ne vien tas mokytojas, kuris išmano savo dalyką, bet ir tas, kuris nuolat tobulina savo gebėjimus. (Duoblienė, 2003; Tamošiūnas, 2002; Tichenor, 2001). Nuolat besikeičiančioje visuomenėje pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistema turi orientotis į šiuos kriterijus: naują mokyklos viziją, siekimą sudaryti mokytojui sąlygas mokytis visą gyvenimą ir nuolat tobulinti savo kvalifikaciją įvairiuose savo profesinės karjeros etapuose (Yerian, 1993; Grossman, 1993; Želvys, 1999).

Kaip ir Rytų Europos šalyse, taip ir Lietuvoje, vykstant švietimo reformai, kito pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistema: 1992 metais įvykdyta pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistemos decentralizacija. Greta egzistavusių kelių centralizuotai valdomų kvalifikacijos tobulinimo institutų atsirado regioniniai švietimo centrai, kvalifikacijos kėlimo fakultetai prie aukštųjų mokyklų. Šiuo metu Lietuvos pedagogai turi galimybę tobulinti savo profesinę kvalifikaciją trimis lygmenimis: formalusis (perkvalifikavimas, antrosios pakopos universitetinės studijos); neformalusis suaugusiųjų švietimo mokymasis kvalifikacijos tobulinimo institucijose; savišvieta, kaip saviugdos komponentas (Švietimo gairės, 2002).

Jau visą dešimtmetį Lietuvos pedagogai, jų tarpe ir gamtamokslinių dalykų, kvalifikaciją tobulina decentralizacijos sąlygomis. Atsižvelgiant mokytojų kvalifikacijos tobulinimo patirtį, galima atskleisti esamos pedagogų kvalifikacijos sistemos trūkumus bei numatyti jos tobulinimo gaires. Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo patirtis jau yra apibendrinta sociologiniuose tyrimuose, kuriuos 2003 metais atliko Lietuvos Sociologinių tyrimų institutas. Tyrimo rezultatai atkleidė pedagogų kvalifikacijos tobulinimo finansavimo ypatumus, skirtingų Lietuvos apskričių pedagogų ir mokyklų vadovų požiūrį kvalifikacijos sistemos decentralizaciją, į populiariausias kvalifikacijos tobulinimo institucijas. Šio tyrimo metu nagrinėta priklausomybė tarp mokytojų pedagoginio darbo stažo, kvalifikacijos ir

požiūrio į kvalifikacijos sistemos pokyčius. Taip pat tirtos ir kitos priklausomybės. Tačiau šiame tyrime nebuvo atskirai tirtas skirtingų mokomųjų dalykų mokytojų požiūris, tuo pačiu ir gamtamokslinių dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimą. Siekiant optimizuoti kvalifikacijos tobulinimo sistemą, svarbus skirtingų mokomųjų dalykų mokytojų požiūris į ją. Svarbu nustatyti, kaip šiuo metu Lietuvoje veikiančią pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistemą vertina gamtos dalykų mokytojai, ar skiriasi skirtingų gamtos dalykų mokytojų požiūris į ją. Ši tyrimo problema lėmė *tyrimo tikslą: atskleisti gamtamokslinių dalykų mokytojų požiūrį į pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistemos decentralizaciją.*

Tyrimo metodologija. Šiuo metu Lietuvoje veikia šie specializuoti kvalifikacijos tobulinimo centrai: Pedagogų profesinės raidos centras, Mokytojų tobulinimo centras, Šiuolaikinių didaktikų centras, Junior Achievement, Piliетinių iniciatyvų centras. Be to, kvalifikacijos tobulinimo programas vykdo Švietimo informacinių technologijų centras, Švietimo plėtotos centras, Švietimo inovacijų centras, Švietimo politikos centras. Iš šalyje veikiančių 15 valstybinių universitetų šešiuose įsteigti atskiri padaliniai, kuriuose kvalifikaciją gali tobulinti šalies pedagogai. Be to, prie apskričių ir savivaldybių veikia 47 regioniniai mokytojų švietimo centrai.

Siekiant nustatyti pedagogų požiūrį į esamą decentralizuotą kvalifikacijos tobulinimo sistemą, buvo apklausti 1515 pedagogai, dirbantys skirtingose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Apklausa vyko Pedagogų profesinės raidos centre. Atliekant anketinę apklausą, buvo siekiama išsiaiškinti kaip esamą kvalifikacijos tobulinimo sistemą vertina skirtingų mokomųjų dalykų pedagogai, tame tarpe ir gamtamokslinių dalykų mokytojai. Apklausoje dalyvavo 149 gamtamokslinių dalykų mokytojai: 55 fizikos mokytojai (19,8 proc.), 38 chemijos mokytojai (14,7 proc.); 56 biologijos mokytojai (15,2 proc.). Šiame straipsnyje bus analizuojamas tik gamtamokslinių dalykų mokytojų požiūris.

Atsakydami į anketos klausimus, respondentai pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistemos decentralizaciją turėjo vertinti šiais aspektais:

- kvalifikacijos tobulinimo sistemos sąrangos;
- kvalifikacijos tobulinimo vietos;
- seminarų trukmės;
- seminarų tematikos;
- kvalifikacijos tobulinimo problemų.

Siekiant ištirti gamtamokslinių dalykų mokytojų požiūrį į esamą kvalifikacijos tobulinimo sistemos sąrangą, buvo naudota ranginė vertinimo skalė. Išreikšdami savo požiūrį į esamą kvalifikacijos tobulinimo sistemos sąrangą, gamtos dalykų mokytojai turėjo pasirinkti atitinkamą vertinimo rangą: teigiamas, iš dalies teigiamas, neigiamas, iš dalies neigiamas. Tuo atveju, jei mokytojas negalėjo išreikšti savo požiūrio, jis galėjo nurodyti, kad nagrinėjamu klausimu neturi išreikštos nuomonės.

Anketinės apklausos duomenys buvo apdoroti, taikant matematinės statistikos metodus: skaičiuoti atsakymų procentiniai dažniai, ryšiams tarp požymių statistiškai įvertinti buvo apskaičiuoti Pearsono koreliacijos koeficientai.

Tyrimo rezultatai. Tyrimo duomenys rodo, kad kvalifikacijos tobulinimo sistemos decentralizaciją gamtos dalykų mokytojai vertina teigiamai. Taip nurodė nuo 42,9 % iki 59,7 % respondentų (1 lentelė). Palankiausiai kvalifikacijos tobulinimo sistemos decentralizaciją vertina biologijos mokytojai 59,7 %, mažiau fizikos mokytojų – 49,0 % ir mažiausiai chemijos mokytojų – 42,7 %.

1 lentelė. Gamtos dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo sistemos decentralizaciją

Dalykas	Teigiamai	Iš dalies teigiamai	Neigiamai	Iš dalies neigiamai	Neturi nuomonės
Fizika	49,0	28,0	4,1	4,1	14,3
Chemija	42,9	25,0	3,6	7,1	21,4
Biologija	59,7	22,4	4,5	1,5	11,9

Atliekant apklausą, buvo siekiama išsiaiškinti kokiose institucijose mokytojai norėtų tobulinti savo kvalifikaciją: savo mokykloje, regiono mokytojų švietimo centre, apskrities mokytojų švietimo centre, aukštosiose mokyklose įsteigtuose kvalifikacijos tobulinimo centruose, pedagogų profesinės raidos centre. Išreikšdami savo pasirinkimą, gamtos dalykų mokytojai galėjo atsakymuose nurodyti tik vieną, jiems priimtinausią kvalifikacijos tobulinimo instituciją (2 lentelė).

Vertinant palankiausią kvalifikacijos tobulinimo instituciją, skirtingų gamtos dalykų mokytojų nuomonės skiriasi. Beveik pusė apklaustųjų chemijos mokytojų (48,3 %) nurodė, kad jiems kvalifikaciją priimtinausia tobulinti pedagogų profesinės raidos centre. Tačiau pedagogų kvalifikacijos kėlimo centre kvalifikaciją norėtų tobulinti tik apie ketvirtadalis fizikos ir biologijos mokytojų, atitinkamai: 26,9 % ir 25,8 %. Nuo 19,0 % iki 26,8 % apklaustųjų gamtos dalykų mokytojų kvalifikaciją norėtų tobulinti savo mokykloje.

2 lentelė. Gamtos dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo instituciją (%)

Dalykas	Savo mokykloje	Regiono mokytojų švietimo centre	Apskrities mokytojų švietimo centre	Aukštojoje mokykloje	Pedagogų profesinės raidos centre
Fizika	26,8	15,5	25,7	5,3	26,9
Chemija	19,0	15,2	15,4	2,1	48,3
Biologija	25,4	24,3	13,4	11,1	25,8

Tenka konstatuoti, kad tik labai maža dalis apklaustųjų gamtos dalykų mokytojų norėtų savo kvalifikaciją tobulinti aukštosiose mokyklose įsteigtuose kvalifikacijos tobulinimo centruose: 2,1 % - 11,1 % apklaustųjų. Šiame vertinime labiausiai išsiskyrė chemijos ir biologijos mokytojų vertinimai.

Atliekant apklausą, buvo siekiama nustatyti kokios trukmės seminarai gamtos dalykų mokytojams yra priimtinausi: vienos dienos, trijų dienų, 5 dienų ar tęstiniai seminarai, kuriuos sudaro 2-3 dienų trukmės pasikartojantys ciklai (3 lentelė).

3 lentelė. Gamtos dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo trukmę (%)

Dalykas	Seminarų trukmė ir pobūdis			
	Viena diena	Trys dienos	Penkios dienos	Tęstiniai seminarai (2-3 dienų trukmės)
Fizika	30,9	41,0	4,1	24,5
Chemija	23,1	49,3	10,7	17,1
Biologija	54,8	29,8	5,5	9,9

Apklausos duomenys rodo, kad gamtos dalykų mokytojams priimtinausi yra vienos arba trijų dienų trukmės kvalifikacijos tobulinimo seminarai. Tokios trukmės seminaruose

norėtų dalyvauti apie $\frac{3}{4}$ visų apklaustųjų gamtos dalykų mokytojų. Nepalankiai gamtos dalykų mokytojai vertina ilgą trukmę (5 dienų) arba tęstinius seminarus.

Buvo tirta, kokios tematikos kvalifikacijos tobulinimo seminarų pageidautų gamtos dalykų mokytojai. Anketoje buvo nurodytos šios seminarų tematikos: pedagogika, psichologija, informacinių technologijų panaudojimas, dalyko didaktika, probleminis ugdymas ir integracija, ugdymo turinio vadyba, švietimo politika, filosofija. Taip pat buvo domėtasi, ar skiriasi skirtingų gamtos dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo tematiką (4 lentelė).

Apklausa duomenys rodo, kad populiariausios seminarų tematikos yra šios: dalyko didaktika, informacinių technologijų panaudojimas, psichologija. Gamtamokslių dalykų mokytojams neaktualūs šios tematikos seminarai: švietimo politikos, ugdymo turinio vadybos, modulių dėstymo didaktikos.

4 lentelė. Gamtos dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo seminarų tematiką (%)

Dalykas	Pedagogika	Psichologija	Informacinių technologijų taikymas	Dalyko didaktika	Probleminis ugdymas, integravimas	Ugdymo turinio vadyba	Švietimo politika	Modulių dėstymo didaktika	Filosofija
Fizika	3,2	20,9	18,2	29,4	7,4	3,2	6,3	2,2	9,0
Chemija	7,9	14,1	16,3	30,0	13,6	0,0	4,1	3,7	7,1
Biologija	8,4	18,2	15,3	32,1	12,4	2,5	1,5	0	9,9

Buvo tirta, ar yra statistiškai pagrįstas ryšys tarp šių požymių: dėstomo gamtamoksliu dalyko ir požiūrio į esamą kvalifikacijos tobulinimo sąrangą, dėstomo dalyko ir požiūrio į kvalifikacijos tobulinimo instituciją, dėstomo dalyko ir požiūrio į seminarų trukmę, dėstomo dalyko ir seminarų tematikos. Ryšiui statistiškai įvertinti buvo apskaičiuoti Pearsono koreliacijos koeficientai (5 lentelė), patikimumo lygmeniu $p < 0,05$.

5 lentelė. Pearsono koreliacijos koeficientai tarp dėstomo gamtamoksliu dalyko ir požiūrio į kvalifikacijos tobulinimo sąrangą, instituciją, trukmę, vietą

Pearsono koreliacijos koeficientas	Kvalifikacijos tobulinimo sąrangą	Kvalifikacijos tobulinimo vieta	Kvalifikacijos tobulinimo trukmė	Kvalifikacijos tobulinimo tematika
C	0,21	0,33	0,35	0,24

Dviem atvejais nustatytas statistiškai nereikšmingas ryšys. Vertinant kvalifikacijos tobulinimo sąrangą ir kvalifikacijos tobulinimo tematiką skirtingų gamtamokslių dalykų (fizikos, chemijos, biologijos) mokytojų požiūrių skirtumas statistiškai nepatvirtinamas. Šiais atvejais koreliacijos koeficientai statistiškai nereikšmingi.

Nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp dėstomo dalyko ir požiūrio kvalifikacijos tobulinimo vietą ($C = 0,33$). Koeficiento statistinį reikšmingumą lėmė skirtingas chemijos mokytojų požiūris, palyginus su fizikos ir biologijos mokytojų išreikštais požiūriais. Beveik pusė apklaustųjų chemijos mokytojų (48,3 proc.) kvalifikaciją norėtų tobulinti pedagogų profesinės raidos centre, tačiau taip mano tik apie ketvirtadalį fizikos (26,9 proc.) ir biologijos

(25,8 proc.) mokytojų. Motyvai, lėmę tokį mokytojų požiūrių skirtumą, šiame tyrime nebuvo gvildinti.

Nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp dėstomo dalyko ir požiūrio į kvalifikacijos tobulinimo trukmę ($C = 0,35$). Šį rezultatą lėmė skirtingas biologijos mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo seminarų trukmę, palyginus su chemijos ir fizikos mokytojų požiūriu. Daugiau nei pusė apklaustųjų biologijos mokytojų (53,8 proc.) norėtų kvalifikaciją tobulinti trumpalaikiuose vienos dienos trukmės seminaruose. Tačiau taip mato tik apie trečdalis apklaustųjų fizikos (30,9 proc.) mokytojų ir apie ketvirtadalis (23,1 proc.) apklaustųjų chemijos mokytojų. Motyvai, lėmę mokytojų požiūrį į kvalifikacijos tobulinimo trukmę šiame tyrime nebuvo nagrinėti.

Šio tyrimo rezultatai turėtų būti vertingi pedagogų kvalifikacijos tobulinimo centrų darbuotojams, rengiantiems kvalifikacijos tobulinimo programas ir organizuojantiems kvalifikacijos tobulinimo seminarus. Skirtingų gamtamokslinių dalykų mokytojams organizuojami atskiri seminarai. Todėl kvalifikacijos tobulinimo institucijų darbuotojai, organizuodami mokytojų kvalifikacijos tobulinimą, turėtų atsižvelgti į skirtingų gamtamokslinių dalykų (fizikos, chemijos, biologijos) mokytojų poreikius. Manytume, kad tai būtų viena iš priedaidų, lemiančių kvalifikacijos tobulinimo programų populiarumą ir seminarų efektyvumą.

Išvados

Apklauskos duomenys rodo, kad:

- skirtingų gamtamokslinių dalykų mokytojų požiūris į kvalifikacijos tobulinimo decentralizaciją yra teigiamas, nes daugiau nei pusė respondentų (procentinių dažnių ribos nuo 42,9 iki 59,7 proc.) kvalifikacijos tobulinimo decentralizaciją vertina teigiamai;
- populiariausia kvalifikacijos tobulinimo institucija išlieka pedagogų profesinės raidos centras. Jame kvalifikaciją tobulinti norėtų 25,8 proc. biologijos mokytojų, 26,9 proc. fizikos mokytojų ir 48,3 proc. chemijos mokytojų. Maža dalis apklaustųjų pedagogų (nuo 2,1 iki 11,1 proc.) norėtų kvalifikaciją kelti aukštosiose mokyklose veikiančiuose kvalifikacijos tobulinimo padaliniuose.
- gamtos dalykų mokytojams priimtinausi yra vienos arba trijų dienų trukmės kvalifikacijos tobulinimo seminarai. Tokios trukmės seminaruose norėtų dalyvauti apie $\frac{3}{4}$ visų apklaustųjų gamtos dalykų mokytojų. Nepalankiai gamtos dalykų mokytojai vertina ilgos trukmės (5 dienų) arba tęstinius seminarus.
- aktualesios seminarų tematikos yra šios: gamtamokslinio dalyko didaktika, informacinių technologijų panaudojimas, psichologija. Kita vertus gamtamokslinių dalykų mokytojai per mažai domisi ugdymo vadyba, švietimo politika.
- ryšys tarp skirtingų gamtamokslinių dalykų (fizikos, chemijos, biologijos) mokytojų požiūrio į kvalifikacijos tobulinimo sistemos sąrangą ir tematiką statistiškai nepatvirtinamas. Apskaičiuotieji Pearsono koreliacijos koeficientai statistiškai nereikšmingi, atitinkamai: $C = 0,21$ ir $C = 0,24$.
- ryšys tarp skirtingų gamtamokslinių dalykų mokytojų požiūrio į kvalifikacijos tobulinimo institucijas ir trukmę patvirtinamas statistiškai. Apskaičiuotieji Pearsono koreliacijos koeficientai statistiškai reikšmingi, atitinkamai: $C = 0,33$ ir $C = 0,35$.

Literatūra

Duoblienė L. (2003). Mokytojo samprata šiuolaikinėje ugdymo filosofijoje. *Pedagogika*. T. 65, p.48–54.

Fullan M. (2000). The three stories of education reform.?? *Phi. Delta Kappan*, 81(8), 581-584.

Gailienė I., Marozaitė M. (2003). Mokytojų psichosocialinės adaptacijos problemos profesinėje veikloje. *Pedagogika*, T.65, p. 52-61.

Guskey Th.R. (2002). Does it Make a Difference? Evaluating Professional Development. *Educational Leadership*, Vol. 59, No 6, p.24-27.

Yerian S.Y., Grossman P.L. (1993). Emerging themes of the effectiveness of teacher preparation through professional development schools. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association. – Atlanta.

Jovaiša L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius.

Pukelis K. (1998). *Mokytojo rengimas ir filosofinės studijos: raktas nuo antrų ugdymo reformos durų*. Kaunas, 1998.

Laužackas R. (1995). Profesinės kvalifikacijos tobulinimas: metodologinės problemos. Kn.: *Suaugusiųjų švietimo reforma: dabartis ir perspektyvos*. Vilnius, p. 70 –72.

Stančikaitė R. (2002). Mokytojo profesijos įprasminimas kaip profesionalumo tobulinimo gairė. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr.9, p 24-30.

Švietimo gairės (2002). Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos. 2003 – 2012 metai. Projektas. Vilnius.

Tamošiūnas T. (2002). Pedagogo profesiniai gebėjimai: ekspertų nuostatų analizė. *Pedagogika*, T. 61, p.36-41.

Wong H. (2002). Induction: The best Form of Professional Development. *Educational Leadership*, Vol. 59, No.6, p. 52-54.

Želvys R. (1997). Lietuvos vadovų požiūris į decentralizaciją. Kn. Lietuvos mokyklai – 600 metų (konferencijos straipsnių rinkinys). Vilnius, p. 120-132.

Želvys R. (1999). *Švietimo vadyba ir kaita*. Vilnius.

: Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo finansavimo problemos savivaldybėse. Vilnius, Socialinių tyrimų institutas, 2003[interaktyvus], [žiūrėta 2004-08-26]. Prieiga per internetą: <http://www.svietimo.bukle/doc>.

Summary

DECENTRALISATION OF TEACHER QUALIFICATION PROMOTION SYSTEM: NATURAL SCIENCE TEACHER'S ATTITUDES

Palmira Pečiuliauskienė

In order to evaluate changes of natural science teachers qualification promotion system a questionnaire investigation has been done. Participants of qualification promotion tutorials have taken place in this investigation. The research has shown that natural science teachers' attitude to the decentralisation of qualification refinement system is positive as decentralisation of teachers qualification promotion is estimated positively by more than a half of investigated teachers. The most popular institution of qualification refinement still remains educationist professional course centre. 25.8 percents of biology teachers, 26.9 percents of physics teachers and 48.3 percents of chemistry teachers would like to promote their qualification in this centre. Natural science teachers prefer one to three days long qualification refinement tutorials. About $\frac{3}{4}$ of investigated natural science teachers would like to participate in tutorials of such length. The most actual themes of tutorials seem to be natural science teaching, using of information technology, psychology.

Key words: qualification promotion, qualification refinement, decentralisation of qualification promotion.

Dr. Palmira Pečiuliauskienė

Vilnius Pedagogical University, Department of Physics,
Studentų 39 Str., LT – 08106 Vilnius, Lithuania.

E-mail: edukologija@vpu.lt